

FORSVARSPOLITIKK OG SIKKERHETSPOLITIKK

Foredrag i Gjøvik og Toten Forsvarsforening 15. april 1977.

Opgavene innen forsvars- og sikkerhetspolitikken skifter med tidene. Disse oppgavene er avhengige av de internasjonale politiske hovedstrøminger og de internasjonale motsetningsforhold. De er også avhengige av utviklingen i våpenteknikk og i strategisk tenking.

I Norge er det også slik at oppgavene innen sikkerhetspolitikken har skiftet sterkt gjennom historien. Gjennom store deler av historien har vi hatt strid med våre

- 2 -

skandinaviske naboland, som vi i dag føler oss sterkere knyttet til enn noen andre land på verdenskartet. Et viktig trekk i de norske erfaringene er den lange fredsperioden fra 1814 til 1940. Dette var en periode hvor internasjonale motsetninger, våpenteknikk og strategisk tenking til sammen medførte at Norge ble liggende i et av de fredelige hjørner av verden.

Den annen verdenskrig og de mer enn 30 år som er gått siden den sluttet har brakt helt nye innslag inn i våre problemstillinger.

Først og fremst erfarte vi at en ensidig norsk vilje til nøytralitet veide lite hvis landet kom i søkelyset i den internasjonale militærpolitiske strategi. Derneft har vi fått en utvikling når det gjelder våpenteknologi

som innebærer at vi ikke kan regne med at Norge ligger i noe fredelig hjørne av verden.

I andre deler av verden ser vi etter hvert at det er andre spenningsforhold enn den klassiske øst-vest problemstillingen som gjør seg gjeldende. Jeg skal ikke komme nærmere inn på en analyse av dette forholdet. Men jeg kan kort slå fast at i Europa er den grunnleggende internasjonale bakgrunnen for forsvars- og sikkerhetspolitikken fremdeles spenningsforholdet mellom øst og vest, med hovedvekten på spenningsforholdet mellom Sovjet-samveldet og De forente stater, og de problemer som knytter seg til delingen av Tyskland.

Dette spenningsforholdet var vel på sitt sterkeste i slutten av Stalin-perioden fram til første del av 1950-årene. Hvis vi ser utviklingen fra den tiden fram til

i dag kan vi med tilfredshet konstatere at spenningen mellom de to supermaktene, og mellom den kommunistiske verden på den ene side og de vestlige demokratier på den andre siden alt i alt er betydelig mindre nå enn den gang selv om vi i de siste måneder har sett tendenser til noe hardere tegn i øst/vest-klimaet. Vi har en reell grunn til, midt opp i våre daglige problemer og engasjementer, å kunne konstatere at det er en lavere spenning i det internasjonale klima i den del av verden vi befinner oss.

Økonomisk samkvem og andre former for reelt samarbeid mellom Norge og østblokklandene har utviklet seg godt gjennom perioden fra omkring 1950 til i dag. Vi har også sluppet akutte situasjoner i våre naboskapsforhold, som har satt freden på noen reell prøve. Når jeg her

betoner at vi alt i alt har hatt en positiv utvikling i vårt forhold til Sovjetsamveldet, gjelder dette også til tross for at vi nå har betydelige uløste problemer når det gjelder grenselinjene for kontinentalsokkel og økonomisk sone i nord.

I en større sammenheng må det understrekes at vi her er inne i et nytt område av folkeretten. Det er derfor ikke overraskende at det støter på vansker å finne løsninger som to land kan komme overens om. Den norske regjering er framfor alt interessert i å finne fram til en akseptabel forhandlingsløsning basert på rasjonelle prinsipper og som tilgodeser både naturgrunnet i sjøen og de to landenes særinteresser.

Jeg tror at det samme rasjonelle ønsket gjør seg gjeldende på sovjetisk side, og jeg er overbevist om at

vi vil komme fram til en brukbar forhandlingsløsning slik vi har oppnådd med våre naboland i Nordsjø-området. Her som ellers i internasjonale forhandlinger gjelder at partene må vise vilje til smidighet i forhold til sine utgangsposisjoner.

Vår sikkerhetspolitiske tilknytning til den vestlige forsvarsalliansen under Atlanterhavspakten og den konkrete utforming av vår sikkerhetspolitikk har betydd mye for den relative ro og stabilitet som hersker i vår del av verden. Det samme har kontakten og avspenningen mellom supermaktene.

Den våpentekniske utviklingen, vår lange kystlinje og det nære naboskap til Sovjetunionen innebærer at vi ligger i det militær-strategiske spenningsfelt mellom

stormaktene i øst og vest. Den strategiske og våpen-
tekniske utvikling har ført til at Sovjetsamveldet
sannsynligvis har verdens største marinebase i Norges
nære naboskap. Den korteste vei
fra Sovjetsamveldet til de store sentra i Nord-Amerika
går over arktiske områder og er nær knyttet til baser og
farvann nær Norges kyster. De nyeste trekk fra utviklingen
av våpenteknikken tyder ikke på at denne strategiske
beliggenhet blir mindre utsatt. Tvert imot kan det se
ut til at nye generasjoner av rakettvåpen ytterligere kan
understreke den sentrale militærstrategiske betydning av
vårt område.

Det behov vi følte i 1949 for å basere vår sikker-
hetspolitikk på en tilknytning med de vest-europeiske og

nord-amerikanske demokratier har ikke mindre vekt i dag
enn den gang.

Vår eneste mulighet til å skape et troverdig,
krigsforebyggende forsvar, ligger i en tilknytning til
en solidarisk allianse med nære frendeland.

Jeg har pekt på enkelte forhold av noe mer lang-
siktig karakter som påvirker de politiske forholdene mellom
land og blokker av land. Slike endrede tendenser har også
gjort seg gjeldende i de siste 30 år. Men jeg vil gjerne
ved dette høvet slå fast at det ikke har funnet sted noen
endringer av en så omfattende karakter at det er aktuelt
å endre hovedlinjene i norsk sikkerhets- og forsvars-
politikk. Det er Regjeringens klare overbevisning og
hensikt at disse hovedlinjene skal stå urokkelig. Det gjelder

først og fremst vår tilknytning til det forsvarspolitiske samarbeid i NATO. Det gjelder videre de begrensninger vi selv har pålagt oss i vår forsvarspolitik for å leve opp til ønsket om å holde et lavest mulig militært spenningsnivå i de følsomme grenseområdene mot Sovjet og i Barentshavet. Disse begrensninger består først og fremst i vår basepolitikk som i korthet som kjent går ut på at vi ikke har stasjonert utenlandske tropper i Norge så lenge det ikke foreligger noe angrep eller trusel om et angrep mot landet. Videre har vi pålagt oss den begrensning at atomvåpen ikke skal plasseres på norsk jord. For det tredje har vi pålagt oss selv visse restriksjoner når det gjelder alliert øvingsvirksomhet i områdene nær Sovjet-samveldet. I praksis betyr dette at landmilitære øvelser av NATO-karakter minst foregår i en avstand av flere hundre

kilometer fra grensen mot Sovjetsamveldet.

For det fjerde etterlever vi nøye Svalbardtraktatens bestemmelser om militær virksomhet på Svalbard.

Jeg vil også gjerne understreke og gjenta hva jeg for ikke lenge siden har uttalt, at Regjeringen er ukjent med at det foreligger noe slags press fra noen kant om å endre noen av hovedtrekkene i vår sikkerhetspolitikk.

Jeg vil i denne sammenheng komme inn på enkelte sider ved vår basepolitikk som i den senere tid har skapt en viss oppmerksomhet utenlands.

Den tyske forbundsrepublikken har vært medlem av NATO siden 1954. Landet spiller i dag en viktig rolle i den vestlige demokratiske verden, og også i en større verdenssammenheng. Forbundsrepublikken er som kjent også

medlem av De forente nasjoner, Det europeiske fellesskapet og av en rekke andre viktige europeiske og internasjonale organisasjoner.

Det har siden Tysklands medlemskap i NATO i 1954 vært et alminnelig ønske i Vest-Europa å skape en flersidig ramme omkring Forbundsrepublikkens militære bidrag til fellesforsvar i Europa. Både gjennom denne innsats, og ved sin direkte utenrikspolitikk har Forbundsrepublikken spilt en avgjørende rolle i avspenningsprosessen mellom øst og vest. Det er mitt inntrykk at en av de mer populære utdelinger av Nobels fredspris ble tildelt den tyske forbundskansler Willy Brandt for den innsats han og hans lands regjering ytet i denne viktige internasjonale avspenningsprosess. Forbundsrepublikken inntar en sentral rolle i det militære alliansesamvirke som Norges sikkerhet

er forankret i.

Forbundsrepublikkens rolle i forsvaret av Sentral-Europa er av betydning også for vårt eget lands sikkerhet. Hele vår prioritering til fordel for forsvaret av Nord-Norge forutsetter en slik alliert dekning av flanken sør for vårt eget land. Forbundsrepublikken er her en nøkkelfaktor.

På alle tosidige internasjonale samarbeidsfelter er forholdet mellom Den tyske forbundsrepublikken og Norge normalisert etter den annen verdenskrig. Når det gjelder det flersidige samarbeidsforholdet mellom Norge og Forbundsrepublikken innenfor NATO-samarbeidet, har Regjeringen i Norge lenge fulgt en konsekvent politikk. Det er ikke tale om noen ny kurs nå, om noen nye signaler i norsk utenriks-

og forsvarspolitik. Det er en klar oppfølging av en linje som har røtter flere tiår tilbake i norsk sikkerhetspolitikk.

Det ble i 1974 besluttet å godta deltakelse fra det vesttyske feltsykehus i 1976 som et ledd i øvelsene under det såkalte NATO's brannkorps, hvor det deltar styrker fra mange NATO-land. Det ble i 1976 besluttet at man fra 1978 også vil ha en tysk sambandstropp og en mindre helikopter-enhet til å delta i denne årlige øvelsen i Norge.

De tyske avdelinger det her er tale om er mindre spesialavdelinger som er små sammenliknet med avdelingene til de andre NATO-land som deltar i internasjonale øvelser i Norge. På samme måte som avdelingene til de andre NATO-land kommer de tyske avdelinger til Norge utelukkende for å delta i disse øvelser, for deretter å vende hjem.

De vest-tyske avdelinger som inngår i NATO's brannkorps har i lengre tid deltatt i øvinger på NATO's sørflanke og i Danmark.

Dette forhold har ved flere anledninger vært klarlagt og forklart fra Regjeringens side.

Hvis noen stiller spørsmålet om det overveies å revurdere den norske basepolitikk, er det bare å gjenta våre tidligere uttalelser - nei det er ikke så. Denne politikk er ikke gjenstand

for revurdering.

Utformingen av norsk basepolitikk og andre ledd i vår sikkerhetspolitikk utformes bare av våre egne konstitusjonelle organer, Regjeringen og Stortinget.

Forsvarskommisjonen av 1974 utreder for tiden Forsvarets plass og utforming som ledd i norsk sikkerhetspolitikk. Det var meningen at kommisjonen skulle fullføre sitt arbeid i våres. Men den har trengt noe mer tid enn beregnet, og en enstemmig kommisjon har bedt om å få enda et halvår til arbeidet. Dette har forsvarsministeren godtatt. Dens innstilling vil bli levert til høsten.

Denne vil inneholde et forslag til program for utviklingen av Forsvaret i en 10-års-periode, og med en perspektivanalyse som på enkelte felter går lengre inn i framtiden.

Når innstillingen er avgitt vil den på vanlig måte bli offentliggjort og være gjenstand for offentlig debatt. Deretter vil Regjeringen foreta sin vurdering og legge saken fram for Stortinget til endelig behandling.

Mange av de viktigste spørsmål i forbindelse med utviklingen av Forsvaret i årene framover må derfor vente til slutten av året. Men jeg vil gjerne si noen ord om enkelte problemer vi etter hvert har møtt og fortsatt vil møte under gjennomføringen av vår forsvarspolitik.

Materiellanskaffelser spiller en stadig større rolle i et moderne forsvar. Moderne forsvarsmateriell foreldes

fort. Det er et paradoks at selv avansert teknisk utstyr innenfor denne virksomhet fort blir foreldet fordi kappløpet landene imellom fører til at man satser så mye på stadig å ha det beste tekniske utstyr som moderne maskiner og menneskelig kløkt til sammen kan produsere.

Dette skaper to problemer når det gjelder å tilpasse den økonomiske siden av Forsvaret til samfunnets øvrige økonomiske virksomhet. Det ene problem er at utstyret har en uhyggelig tendens til å bli dyrere for hver ny generasjon. Dette øker den realøkonomiske belastning ved forsvarsutgiftene. Det har dessuten den ulempe for mindre land at det lettere skaper en avhengighet av de større produsenter.

Det andre problemet oppstår ved at utskiftingen av materiell ikke skjer jevnt og kontinuerlig. Vi står

nå som kjent overfor en nesten total utskifting av Luftforsvarets fly. Vi vil i 1980-årene komme til å måtte stå overfor tilsvarende store bølger av anskaffelser når det gjelder marinefartøyer, og når det gjelder viktige materiellgrupper til Hæren. Det vil alltid skape store problemer, både budsjettmessig, med hensyn til opplæring, og andre økonomiske virkninger, når man skal gjennomføre så store utskiftninger i løpet av kort tid. Tendensen til at hver ny generasjon utstyr blir dyrere forsterker dette problemet.

Det norske forsvaret vil på grunn av landets store utstrekning og vår spredte bosetting, alltid måtte ha et begrenset perspektiv. Men innenfor den avgrensede oppgave som det norske forsvaret skal utføre som et ledd innenfor

et større NATO-samarbeid i tilfelle vi blir utsatt for et stormaktsangrep, må det være en grunnleggende betingelse at våre militæravdelinger er effektive. Dette innebærer at vi må satse de økonomiske ressurser og de personellmessige ressurser som trengs for at hver enhet, hver avdeling skal ha full effektivitet.

Det norske samfunnet er rikt nok til å kunne opprettholde et forsvar med høy effektivitet, samtidig med at vi løser andre viktige samfunnsoppgaver.

En annen hovedbetingelse for at Forsvaret skal kunne fylle sin funksjon er at vår forsvars- og sikkerhetspolitikk har den bredest mulige tilslutning i befolkningen. Det vil være en illusjon for en regjering i et demokratisk land å føre en forsvars- og sikkerhetspolitikk som ikke har en slik tilslutning. Det er her tale om både en

virkning og en vekselvirkning. Hvis tilslutningen til forsvars- og sikkerhetspolitikken blir mindre, vil vi miste det politiske grunnlag for de nødvendige bevilgninger til å holde Forsvaret i drift.

Det var en solid tilslutning til det norske medlemskap i NATO i 1949. Det har i hele perioden etterpå vært et meget solid flertall for denne politikken. Den tendens til opposisjon mot hovedprinsippene i vår forsvars- og sikkerhetspolitikk har svingt noe i tyngde med årene. Denne motstanden har aldri vært så sterk at den har vært noen reell belastning på vår sikkerhetspolitikk. Det er mitt inntrykk at vi for tiden har mer ro om, og større oppslutning omkring disse hovedprinsippene enn i kanskje de fleste perioder fra slutten av 1940-årene

fram til i dag. Dette gir et godt utgangspunkt for rolig å kunne vurdere Forsvarskommisjonens forslag når de foreligger i løpet av året.

Jeg har i dette foredrag vesentlig snakket om den forsvarsmessige siden av sikkerhetspolitikken. Men sikkerhetspolitikk må også ses under en langt videre synsvinkel. Det er en viktig oppgave for Norge å føre en aktiv og konstruktiv politikk også på de andre sider av vår internasjonale politikk som er grunnleggende for det generelle politiske klima i verden.

Jeg vil illustrere dette med tre stikkordmessige henvisninger.

I sluttakten fra den store europaiske sikkerhetskonferansen i Helsingfors i 1975 er det åpnet veier for en friere og fredeligere internasjonal kommunikasjon mellom

mennesker og stater.

Menneskerettighetenes grunnleggende betydning for et liv i frihet og fred blir understreket.

I den oppfølgingskonferanse etter Helsingfors som skal finne sted i Beograd vil Den norske regjering gå inn for at disse fundamentale rettigheter blir bedre respektert i verden enn tilfellet er i dag. Dette er aktivt fredsarbeid.

Militær avspenning må ta utgangspunkt i direkte drøftinger mellom de største militærmakter. Innenfor NATO-samarbeidet og på annen måte, vil Norge gå inn for slik avspenning. Ut fra en humanitær vurdering er det et uverdigg misforhold mellom omfanget av de økonomiske ressurser verden i dag bruker til militære formål,

sammenliknet med de ressurser som brukes til å hjelpe den sosiale og økonomiske utvikling i den fattige verden.

På lengre sikt må vi frykte at den altfor store økonomiske ulikhet mellom det fattige flertall av jordens befolkning, og det rike mindretall bærer i seg faren for alvorlige politiske spenninger. Det er bare én måte å redusere denne spenningen på - ved å gå inn for å redusere inntektsgapet mellom de fattige folk og oss rike.

Vår innsats for å gjøre den nye økonomiske verdensordning til en levende realitet er i prinsippet et aktivt bidrag til fred i verden. Det er god sikkerhetspolitikk å arbeide for et slikt mål.

Siden vikingetiden har norske våpen aldri vært rettet mot andre enn de som har trengt seg inn på vårt

område for å true vår selvstendighet.

Dette er også situasjonen i dag. Vi vil heller aldri tillate andre å nytte våre områder til agresjon mot våre naboer.

Vi vil med alle midler vi rår over forsvare vår form for demokrati - personlig frihet og integritet.

Det er på et slikt grunnlag av respekt og gjensidig forståelse for nasjonal integritet og menneskerett at vi vil gi vårt bidrag til medmenneskelig naboskap.